

ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСШІНІҢ ПІКІРІ

Берекетова Айнұр Мәлікқызының 8D08100 – «Агрономия» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Батыс Қазақстан облысының әртараптандырылған өсімдік шаруашылығы жүйесінде мақсары егістіктерін қалыптастыру» тақырыбында орындалған диссертациялық жұмысына

1. Жұмыстың өзектілігі, оның қазіргі ғылым мен практика үшін маңыздылығын негіздеу.

Адамзаттың өмірін сақтап, тіршілік үшін күресте жеңіп шығу үшін пандемиямен де, климаттық төтенше жағдайлармен де бетпе-бет келудің шұғыл шараларын қабылдау қажет. Климат саласындағы төтенше жағдайларды жою үшін пандемиядан кейінгі қалпына келтіру жоспарларында атмосферадағы CO₂ деңгейлерінің траекториясын өзгертетін ұзақ мерзімді жүйелік өзгерістерді қарастыру керек. "Ауыл шаруашылығын жаһандық қайта құру" шарасын қабылдау қажет.

Батыс Қазақстанда климат өзгерістеріне байланысты агроценоздарды қалыптастыру технологиясына түзетулер енгізу бірінші кезектегі және басым міндет болып табылады.

Бұл ретте Батыс Қазақстан облысының өсімдік шаруашылығын әртараптандыру арқылы дән және мал азықтық дақылдармен қатар облыстың тез континентальді ауа райы мен топырақ-климат жағдайларын толық пайдалана алатын экологиялық тұрғыда пластикалық майлы дақылдар - күнбағыс, мақсары, қыша сияқты дақылдар көптеп егіле бастады.

Әсіресе, соңғы жылдары фермерлер мен тауар өндірушілер құрғақшылыққа өте төзімді, экономикалық тұрғыда рентабельді дақыл – мақсарының егіс көлемін көбейтіп отыр. Атап айтқанда, соңғы 5 жылда облыс бойынша мақсарының егіс көлемі 5 мыңнан 123,2 мың гектарға өсіп отыр. Дегенменде, бұл дақыл облыстың био-климаттық ресурстарын толық мүмкіндікте пайдаланбау себебінен өнімділігі 5-6 ц/га, ал майлылығы 25-28% аралығында.

Батыс Қазақстан облысында өсімдік шаруашылығын әртараптандыру үрдісін одан әрі дамыту үшін мақсарыны өсіру технологиясын жетілдіру арқылы жоғары өнімді егістіктерін қалыптастыру маңызды болып табылады және бұл мәселе көрсетілген бағытта ғылыми зерттеулер жүргізудің қажеттігін айқындап берді.

Ізденуші орындаған диссертациялық жұмыс ғылым мен практика үшін маңызды. Оның дәлелі ретінде диссертация жұмысының ғылымды дамытудың «Агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуы және ауыл шаруашылығы өнімінің қауіпсіздігі» басым бағыты бойынша ҚР ЖБЖ/еҒМ-нің Ғылым комитетінің келісім-шартына сәйкес AP08855595 «Батыс Қазақстанның әртараптандырылған өсімдік шаруашылығы жүйесінде мал

азықтық дақылдардың және мақсарының агроландшафттарын қалыптастыру» гранттық қаржыландыру жобасы шеңберінде жүргізілуі, тіркеу нөмірі 0120PK00343.

2. Докторант сүйенетін негізгі ғылыми-әдістемелік ережелер.

Диссертациялық тақырып бойынша ғылыми зерттеулер 2020, 2021, 2022 жылдары далалық тәжірибелер негізінде Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінде, ал далалық тәжірибелер БҚО 1 құрғақ далалы аймағында орналасқан Бәйтерек ауданына қарасты «Дәуқара» шаруа қожалығы зерттеу учаскесінде жүргізілді.

Зерттеу объектісі – мақсары егістіктері.

Мақсат, міндеттерге сәйкес мақсарының себу нормаларын, биологияландырылған технологиясын және дақылды органикалық егіншілік жүйесінде фитомелиорант ретінде пайдалауды зерттеуге бағытталған 3 дала тәжірибелері жүргізілді.

Зерттеу кезінде мақсарының фенологиялық кезеңдерінің басталуын бақылау, өсуі мен дамуын (егістердің биіктігі мен бітіктігі) есепке алуды ұйымдастыру қолданыстағы әдістеме бойынша жүргізілді.

Мақсарының фотосинтездік іс-әрекеті жалпы әдістеме бойынша зерттелді.

Мақсарының май дәні массасының химиялық құрамы мен құнарлылығы жалпы әдістемелер бойынша агрохимиялық зертханада талданды.

Докторант ғылыми жұмысты жүйелеу, талдау және бағалау барысында алынған ғылыми деректерді сипаттауға басымды әдістемелік нұсқалар ретінде талдау, ұқсастық, салыстыру, топтау, жүйелеу, эмпирикалық, сызықтық тренд, статистикалық талдау, дисперсия, корреляция мен регрессия тәсілдерін қолдану арқылы Батыс Қазақстан облысының әртараптандырылған өсімдік шаруашылығы жағдайында мақсарының өсіру элементтері бойынша өнімділігі туралы тұжырымдамасы мен қорытындыларын қалыптастырды.

Жалпы зерттеу ұйымдастыру жылдары докторант далалық тәжірибені ұйымдастыру, мақсарының өсіп-өнуіне фенологиялық бақылаулар жүргізу және өнімді есепке алу мен зертханада өнім сапасын агрохимиялық талдау әдістемесін толық меңгеріп, қалыптасқан ғалым ретінде өз бетінде далалық және зертханалық зерттеулерді жүргізуді меңгерді.

3. Докторанттың алған ғылыми нәтижелері және олардың негізділігі.

Докторант 2020-2022 жылдары жүргізген ғылыми-зерттеулер негізінде негізді ғылыми нәтижелер алды.

Зерттеу деректеріне сәйкес Батыс Қазақстан облысында мақсарының биологиялық ерекшеліктері мен өсіру технологиясына және топырақты фитомелиорациялауды ұйымдастыруға қатысты теориялық мәліметтер алынды.

Зерттелген мақсары технологияларын пайдалану ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне мақсарыдан майлылығы 28-32% болатын 7-8 ц/га өнім алуға мүмкіндік береді.

Мақсарыны өсіру технологиясы Батыс Қазақстан облысында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етіп, май тапшылығы және топырақ құнарлылығын арттыру проблемаларын шешуге мүмкіндік береді.

Ғылыми зерттеудің нәтижелігінің айғағы ретінде жасақталған мақсарының өсіру технологиясы элементтерінің Батыс Қазақстан облысы, Байтерек ауданы, Трекино ауылы, «Дәуқара» шаруа қожалығында БҚО жағдайында 75 га алқапта өндіріске енгізілуін айтуға болады.

4. Диссертациялық жұмыстың құрылымдық және мазмұндық тұтастығы.

Диссертациялық жұмыс мемлекеттік тілде жазылған, Батыс Қазақстан облысы жағдайында мақсарының себу нормасына байланысты өнімділігі мен өнім сапасы; Батыс Қазақстан облысы жағдайында мақсарының био-препараттар мен био-органикалық тыңайтқыштарға байланысты өнімділігі мен өнім сапасы; Мақсарының Батыс Қазақстан облысының күңгірт қарақоңыр топырағының көрсеткіштеріне фитомелиоративтік әсері; Мақсарыны өсіру технологиясы элементтерінің экономикалық тиімділігі тақырыптарына арналған 6 тараудан, қорытындыдан, өндіріске ұсыныстан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшадан тұрады.

Жұмыста 27 кесте, 21 сурет берілген. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі 184 атауды құрайды.

Диссертациялық жұмыстың барлық тараулары бір-бірімен логикалық байланысып жатыр, сол сияқты диссертациялық жұмыстың мазмұнының бір тұтастығы толық сақталған.

5. Диссертанттың зерттеуге қосқан жеке үлесі, зерттеу көлемі.

Диссертацияда келтірілген барлық нәтижелер мен қорытындылар жүргізілген зерттеу нәтижесіне сәйкес ізденушінің тікелей қатысуымен алынып, тұжырымдалды.

Автор алынған нәтижелерді талқылауға және 16 ғылыми басылымдарда жариялауға, халықаралық ғылыми конференцияларға тезистер даярлап, ұсынуға белсенді қатысты.

Сонымен қатар диссертант зерттеулер нәтижесінде «Биологизированные технологии возделывания сафлора в Западном Казахстане» ұсынбасын даярлауға үлкен үлес қосты.

2020-2022 жылдары диссертациялық тақырып бойынша ғылыми-зерттеулерді жүргізу барысында диссертант далалық тәжірибелерді өз бетінде орындады.

Мақсарының тұқымдық материалын даярлау, тұқымның сапа көрсеткіштерін анықтау, зерттеу нұсқалары бойынша дақылдың өсіп-өнуіне фенологиялық бақылаулар мен есептеулер жүргізу, алынған өнімнің сапасын зертханада агрохимиялық талдау, зерттеу қорытындысы бойынша алынған деректерді талдау, зерттеу нәтижелерін компьютерлік бағдарламаларды

